

BRODA *rzecz. ż*

Słowniki notują

Formy gramatyczne:

	<i>lp</i>		<i>lm</i>
<i>M.</i>	broda	<i>M.</i>	brody
<i>D.</i>	brody	<i>D.</i>	bród
<i>C.</i>	brodzie	<i>B.</i>	brody
<i>B.</i>	brodę	<i>N.</i>	brodami
<i>N.</i>	brodą		brody
<i>Ms.</i>	brodzie	<i>Ms.</i>	brodach
<i>W.</i>	broda		

1. >>dolna część twarzy, poniżej dolnej wargi<<:

- My [robotnicy w kuźni] chodzimy iakoby głównie ogorzale/ Máiąc włosy ná głowie y **brodzie** nie całe. *RozOff M.*
- Ieszcze ostremi Włosámi gładkiey nie okrywał **brody** [młodzieńczyk]. *TasKochGoff 245.*
- Brodá/i. włosy ná **brodzie**/ Barba [...] Barbitium [...] Brodziszczce. *Kn 45.*
- Gdyby mąż álbo niewiásta mieli jáką plámę ná głowie álbo ná **brodzie**/ Tedy obejrzy Káplan onę plámę: á będzieli ná pojrzaniu głębsza niż insza skora/ y byłby ná niey włos pożółkły/ y subtelny: tedy takowego zá nieczystego osądzi Káplan/ zmázá jest: trąd ná głowie álbo ná **brodzie** jest. *BG Tt Kpl, XIII, 29-30.*
- Bo kiedy ieszcze były nie poobrastály/ Y łskniącymi się włosmi **brody** nie okreły/ Y Káláis/ y Zetes/ dzieci/ bez pior beły. *OvOtwWPrzem 249 - 250.*
- Cato, na znak załoby nad Oyczyzną swoją, nigdy włosow z głowy y z **brody** swoiey nie zdeymował. *SzolHist 12v.*
- To, co widzicie, rany po mej **brodzie** [...] Ani przy kuflu, ani z krwawej bitwy Odniosłem, ale od balwierskiej brzytwy. *MorszaLut 15.*
- Weśze gliny na kielbasę porobionej, przylep na obudwu skroniach [głowy prototypu], także na **brodzie** i na czele czyniąc tę zagrodę do koła. *SekrWyj 69.*
- Urodzonemu pod sobą, dáie [Jowisz] twarz sliczną, oczy iásne y **brodę** okrągłą. *AlbSokr 97.*
- Zyły zostájące pod **brodą** otwieráne bywáią piiawkámi, ná bol w szczekach. *CompMed 31.*
- Osobliwie Meláncholikom suchej komplexyey ludziom, iest rzecz pospolita, że ná **brodzie** osobliwie álbo mało co álbo nic nie máią [włosów]. *CompMed 521.*

2. >>zarost na twarzy poniżej ust, na szczękach i podbródku; u niektórych zwierząt pęk włosów pod pyskiem na podgardlu<<:

- Komuby włosy z **brody** lázły, ábo nie rychło rosły, ábo nigdy, dobrze sokiem teg[o] ziela [Bożego drzewka] nácierác mieyscá gołe/ y włosámi obnáżone. [marg.:] **Brodzie** oblázley. *SyrZiel 369.*
- Ma bydz kozieł [...] Z rogami y **brodą** [w herbie Kozieł]. *HerbOr 445-446.*
- Łáncuszek ten w miázsze ogniwká á krotki bydź ma/ ktoremu pod pięciem w umiar ugadzác tak iakoby zá uięciem wodzey Koniowi u **brody** práwie w rowku leżec mogł. *PienHip 11.*
- Już siwy włos we **brodzie**. Mienić obyczaje Na starość, rzadko sie to któremu udaje. *SzymSiel 119.*
- **Brodá**/i. włosy ná brodzie/ Barba [...] Barbitium [...] Brodziszczce. *Kn 45.*
- Puszcza się komu **brodą**/ v. Zárastam 1. *Kn 903.*
- Powiádasz/ żebyś wolał gárdło dáć/ niż **brody** ábo wásá zbyć. Czemu proszę? *StarPopr 37.*
- A tak wziąwszy Hánon sługi Dawidowe/ ogolił im po połowicy **brody** ich/ y poobrzynał

- száty ich aż do połowice/ aż do zádkwow ich: y puścił je. A gdy to opowiedziano Dawidowi/ posłał przeciwko nim: (ponieważ oni mężowie byli bárdzo obelżeni.) Y rzekł im Król: Zostańcie w Jerycho/ aż odrosta **brody** wásze/ á potym się wrocicie. *BG Tr*.
- Sto Czauszow ich [posłów] potyka: y ledwie im zdoła Witac ręka: w poczesne, wszyscy **brody** Przybrani by tak w rozum maluy Woiewody. *PotWoj 166*.
 - Po szacie złotorytey, rozczosana wiecha Takisz bonczuk ukonia: Kazdy się usmiecha Kazdy rad Pokoiowi: kiedy Woyna na zły Czas padła: pewnieby im [senatorom tureckim] te **brody** oblaży Większa ich połowica, wzdycha gdzies pod kiecą Skoro ich o Traktatach nowiny zalecą. *PotWoj 194*.
 - Otoż záprosił onego Xiędzǎ swego ná Ucztę. A jáko go jedzeniem y piciem Páńskie uczestował: Posłał po Cyruliká (Bárwierzá) dał sobie y chłopom swoim **brody** ogolić. *GdacPan 125-126*.
 - A o was co rzeke/ ktorzy o **brodách** nic nie trzymacie/ y sobie je do czystá golić dácie. *GdacPrzyd 38*.
 - Ma to jákiś nowy álámodski muster bydz/ który nie dawno nástał/ że się teraz Męczyzny **brodami** brzydzą/ á cierpieć y nosić ich zgoła nie chcą. *GdacPrzyd 39*.
 - Letni álbo w leciech podeszły Mąż **brodę** sobie cale goli; co álbo z pychy álbo z głupstwá czyni. *GdacPrzyd 39*.
 - Lecz ci/ ktorzy **brody** wzgardzają/ nimi sie brzydzą/ y sobie je do czystá golić dają/ dar Boży wzgardzają y odrzućają. (Bá Bogá reformują/ y jákoby do niego mówią: Lepieybyś nam P. Boże **brod** nie dawał: bo nam tylko pracę zádawas/ y do kosztu nas przywodzisz/ że je sobie musimy dáć golić; Czegoby nam nie potrzebá czynić/ gdyby nam **brody** nie rosły). *GdacPrzyd 41*.
 - Ci tedy ktorym **brodą** prętko siwieie álbo ná zęby chorzeli, álbo w głowie szwánk mieli dla ktorego surowa wilgotność zplywa ná **brodę**. *TylkRoz 256*.
 - Piszarz Miasta Zywcza [...] Vmarł y [...] pogrzebiony iest, y **broda** mu wgrobie wielka Vrosła. *KomonDziej 155v*.
 - Ostatni sposob znalazł [Dawid], szalonym się czyni, Zácznie po ziemi rzucać, twarz, **brodę** uślini. *DruzZbiór 30*.
 - INDYANIE [...] **brody** gola. *ChmielAteny II 593-594*.

▲ **ustabilizowane połączenia wyrazowe:**

- ▲ **bot. Aaronowa broda:** >>roślina z rodziny obrazkowatych, rosnąca w Europie i Azji zachodniej, obrazki; *Arum, Aron*<<
 - Wodna wesz korzeń ma iáko u trzciny/ członkowáty ábo kolankowáty/ długi od ktorych członkow wiele pochodzi korzonkow ozdobnych cienkich y długich/ iako y od Obrazkow ábo **Aronowey brody**/ o ktorey troche niżey. *SyrZiel 628*.
 - Obrazki/ **Aronowá brodą**/ ábo Wielezłego. *SyrZiel 631*.
 - Zowią [to ziele] drudzy **Aronowá brodą** dla rozłożenia ich [liści] ślicznego ná kształt brody rozłożystey/ á długiey. *SyrZiel 634*.
 - Obrazki/ Obraski/ **Aronowa brodą**/ Diablik/ Wężownik biały. *Aron, vel Arum. n. et Aros* [...] *Aris* [...] *Calix* [...]. *Kn 575*.
 - *Aronis, Ari. Aron/ Pfaffenpink/ Deutscher Ingwer.* [Korzeń] **Aronowy brody**. *GuldOn 27*.
 - Weś korzenia wężownika, korzenia kozi álbo **Aronowey brody**, *Rad. Aaronis zwányey* [...] po ósmi łotow. *CompMed 464*.
 - Weźmi [...] Korzenia **Aronowey Brody**, (*Radix Aronis*) [...] ćwierć łota. *BeimJelMed 428-429*.
 - Korzeń **Aronowey brody** w przod w otcie zmacerowany być powinien. *BeimJelMed 484*.
- ▲ **bot. Kozia broda I:** >>roślina dwuletnia z rodziny złożonych; *Barbula hircina, Trapogonon*<<
 - Ilmiczká/ ilmowna ziele/ **kozia brodą**. *Vlmaria, Siren. Barba hirci, Offic. Kn 250*.
 - *Vlmaria, Barba Caprina, Kozia brodą* [registr ziół]. *CompMed 29*.
- ▲ **Kozia broda II (sz. zm.):**
 - **Brodą kozia**. *Aruncus. Oszkos/ ožio barzda. SzyrDict 22*.

– Barbe de chevre. Aruncus [...] **Kozia broda**. *DanKolaDyk I*, 302.

◆ **związki frazeologiczne:**

◆ **Zapuszczać brodę** (sz. zm.): >>nie golić się, aby doprowadzić zarost do pożądanej długości<<

– Ci [Peguinowie] głowy golą á **brody zápuszczią**: wzywaią szat długich z rękawami aż do nog. *BotŁęczRel IV*, 136.

– Broda. Stary zwyczaj wniósł tę modę, Dla statku **zapuszczać brodę**, Lecz kto go nie ma z natury, Nie zatka kądzielą dziory. *PotFrasz II*, 410.

◆ **Bez brody**: >>młodzik, mlókos<<

– Ták mu [chłopu, dościgniętemu przez oddział Alpranda] się zdało że to był ktoś młody/ Y niezarosły/ y ieszcze **bez brody** [zabity człowiek z uciętą głową]. *TasKochGoff* 212.

– **Béz brody**/ vide Gołowąs. *Kn* 21.

◆ **Pierwsza broda**: >>młodzińczy zarost, pojawiający się w okresie przeistaczania się chłopca w mężczyznę<<

– Lanugo Mech, **Pirwsza broda**. *SłowPolŁac* 79.

◆ **Za brody pójść**: >>pokłócić się<<

– Iuz tam sieły nie wiele, serca nic y zgody Hussein z Dilaverem, ze tylko **za brody** Nie **poydą**: kiedy ieden drugiego vporem Psowac chce. *PotWoj* 165.

◆ **Zapućić brodę**: >>nie goliąc się, doprowadzić zarost do pożądanej długości<<

– Panowie Oycowie [...] naznak wielkiego zalu, **zapuciwszy brody**, w odzieniu załobnym, zebrali się. *PotPrzyp* 12.

– Mowi się tymże sposobem [...] Włos, y **brodę zápuścić**. *DanKolaDyk I*, 301.

◆ **Brody pozapuszczać**:

– O Moskwę iák sie stáráli Iezuici áby onę z Kościołem kátolickim złączyć/ y iáko iusz byli kwoli národowi onemu/ y **brody**/ y włosy **pozápuszczáli**. *SzemGrat* 33.

● **przysłowia, sentencje, skrzydlate słowa:**

● – HARPER [...] SE HARPER [...] SZAMOTAC się szarpać się targać się targańca **zá brody** zá łby z sobą **chodzić**. *DanKolaDyk II*, 115.

3.ekspr. >>**człowiek brodaty, brodacz**<<:

– Brodacz. **Brodá**. *KnAd* 45.

– O wego zas **brodę** naziemi leżącego bo ieszcze zyw był przebił Towarzysz sztychem. *PasPam* 104v.

– [Mówi Matys:] Ohej, bracia! Gdzieżeście, moi bracia mili?! Ozwieciez się, gdzieżeście się tutak zaronili? Kuba, Kuba, o Kuba! Stańku, Paliwoda! Famuła, ty, Ryczywół, Klimku, ty mój **broda**! *DialNar* 249.

Autor: WM